

13. Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків в Україні у 1930-ті роки // З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 195. – №1/2. – С. 123.
14. ДАВін.О. – Ф.П.136. оп.6, спр.533. – Арк.60.
15. Там само. – Арк.67.
16. Єременко Т.І. Польська національна меншина в Україні у 20-30-ті рр. ХХ століття. – К., 1994. – С.60.
17. Рубльов О., Репринцев В. Вказ праця. – С.134.
18. ДАХм.О. – Ф.П.301, оп.1, спр.228. – Арк.33.
19. Чирко Б.В. «Шкідництво різних націй ...» (Національні меншини на Україні у 1920-1930-ті роки за документами ЦДАГО України) // Архіви України. – 1992. – №4. – С.34.

Рудий Г.Я.
(м. Київ)

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ І РОЗВИТКУ ДРУКОВАНОГО СЛОВА ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ І УСРР (В ОЦІНЦІ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ)

Чільне місце на сторінках газетної періодики посідали публікації, присвячені розвиткові українського книговидавництва за доби Директорії УНР. Спочатку розглянемо основні напрями висвітлення в українській пресі видавничого процесу в досліджуваний період (табл. №1).

Таблиця №1(%)

Основні напрями				
Заснування, діяльність і закриття видавництв	Випуск суспільно-політичної та історичної літератури	Видання художньої літератури	Випуск навчальної літератури	Видання наукової і науково-популярної літератури
14,2	31,5	25,7	17,1	11,4

Отже, як свідчить аналіз газетної періодики, за Директорії, як і за доби Центральної Ради, найбільше публікацій присвячено випускові літератури агітаційно-пропагандистського характеру. Водночас зменшилася питома вага газетних матеріалів про видання наукової, науково-популярної літератури, шкільних підручників та навчальної літератури.

Проаналізуємо жанрову палітру газетних матеріалів, присвячених видавничій справі (табл. №2).

Хроніка	Кореспонденція	Стаття	Допис
58,5	28,2	10,3	3

Як бачимо, українська преса проблеми видання книг і журналів висвітлювала переважно в рубриці «Хроніка». Загалом, за підрахунками автора, тема висвітлення видавничого процесу за доби Директорії УНР становить 15% серед газетних матеріалів, що віддзеркалювали діяльність українських видавництв у період революції і громадянської війни в Україні.

У тогочасній періодиці є група матеріалів, в яких висвітлювалися спроби державних органів створити контрольний і регулятивний орган видання українських книжок. Є інформація про заснування Державного книжкового видавництва при Міністерстві народної освіти, що мало бути координаційним центром випуску шкільних підручників в Україні. При видавництві створювалась окрема рецензійна комісія, яка повинна була рецензувати видання інших видавництв, котрі мали бути основою апробації міністерства на той чи інший підручник [1]. На сторінках періодичних видань опубліковано заклик ради товариства Видавничого комітету при Міністерстві освіти до українського громадянства допомогти матеріально виданню оригінальних праць з проблем навчання і виховання учнівської молоді та перекладів класиків-педагогів [2]. У газеті «Україна» (Кам'янець-Подільський) повідомлялося про заснування в Кам'янці-Подільському відомим літератором Василем Дубровським видавничого товариства «Всесвіт», яке мало на меті популяризувати і розповсюджувати серед українського громадянства найкращі як науково-популярні праці, так і художні твори західноєвропейської літератури [3]. Проте, як свідчить аналіз матеріалів газетної періодици, більшість з цих важливих видавничих заходів внаслідок політичних і економічних причин реалізовані не були.

Докладно на сторінках періодичних видань подана інформація про випуск суспільно-політичної та історичної літератури. Трапляються повідомлення про підготовку до видання першого тому «Історії Української революції» Володимира Винниченка [4], вихід у світ книжок «Смерть Мазепи» В.Різниченка [5], «Рік 1918 на Україні» Зенона Кузеля [6], «Життєпис українських вождів» Осипа Назарука [7] та ін. Широко висвітлювався випуск художньої літератури. Серед виданих художніх творів знаходимо: збірку поезій «Хвилі» Дмитра Николишина [8], «В кровавому танці» Н.Гринюка [9], нове видання «Кобзаря» Т.Г.Шевченка за редакцією Василя Сімовича (з портретом і біографією великого поета) [10], друга книга творів Дніпрової Чайки [11] та ін.

На шпальтах газет з'являлися інформаційні повідомлення і про випуск шкільних підручників та навчальних посібників. Серед них – методичний посібник Д.Гульби «Що читати з рідної історії» [12], «Історія Греції»

М.О.Ковалевського, 4-е перероблене видання «Української граматики з читанкою» Ю.Нагалецького [13], посібник з правопису В.Верниволи «Як стати по-українському грамотним» [14]. З'являлася й інформація про видання науково-популярної [15] та релігійної літератури [16].

В українській пресі чимало місця посідають матеріали про труднощі, котрі стояли на перешкоді поширення видавничої справи. Це – публікації про скрутне матеріальне становище багатьох видавництв, їх закриття, низький художній рівень окремих видань. Повідомлялося також про те, що в Січеславі під час бойових дій 27-30 грудня 1918 р. згоріла друкарня [17], про низьке поліграфічне виконання у кам'янець-подільських друкарнях [18]. Актуальними були дописи і кореспонденції про брак книжок на селі. У газеті «Вільна Україна» від 20 квітня 1919 р. вміщено допис із села Городище Волинської губернії, де йшлося про те, що знайти українську книжку в селі можна рідко, та й то або пісні, або казки. А от суспільно-політичної і науково-популярної літератури немає де взяти, а як є, то дуже дорога. Наприклад, дві граматики І.Огієнка коштують аж 20 гривень [19]. Як бачимо, тогочасна українська преса дає чітку картину розвитку української преси і видавничої справи за часів Директорії УНР.

Є в газетній періодиці низка публікацій про випуск української книжки за денікінського володарювання. Основною темою столичної і місцевої преси в той період стала боротьба проти заборони українства в усіх сферах духовного життя і, насамперед, друкованого слова. Особливу увагу українська преса приділяла боротьбі проти конфіскації та нищення українських книжок. Під характерними назвами «Руїна української культури» [20] і «Наскок на книгу» [21] вміщувалися кореспонденції, що висвітлювали репресивні заходи денікінських властей проти українського друкованого слова. Повідомлялося, що комісія під керівництвом Будиловича діяла за виробленим планом, склала список із 118 назв українських книжок і брошур, котрі підлягали вилученню з книгарень і видавництв. До цього списку потрапили твори дозволені навіть царською цензурою. До тимчасового бюро-складу в Києві були звезено 39 тис. примірників конфіскованих українських книжок [22], які мали бути спалені.

Таким чином, відповідний аналіз публікацій дає нам підстави зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду однією з найважливіших тем було збереження українського друкованого слова і української книжки.

Окремо слід сказати про висвітлення періодикою видавничого процесу в Україні за часи радянської влади. Як свідчить аналіз, цей період був також мало сприятливий для розвитку україністики. Головна увага приділялася випускові суспільно-політичної і агітаційно-пропагандистської літератури (табл. №3).

Основні напрямки висвітлення українською пресою випуску української літератури за часи радянської влади

Основні напрями				
Заснування, діяльність і закриття українських радянських видавництв	Випуск суспільно-політичної та історичної літератури	Видання художньої літератури	Випуск навчальної літератури	Видання наукової і науково-популярної літератури
62	17,2	10,4	7	3,4

Отже, на нашу думку, найбільше публікацій було присвячено заснуванню й діяльності українських радянських видавництв і виданню суспільно-політичної та історичної літератури. Питома вага матеріалів на зазначену тематику становить 11% серед газетних матеріалів про розвиток літератури в 1917-1920 рр.

Особливо широко в партійно-радянській пресі висвітлювалося злиття окремих видавництв у єдине Всеукраїнське видавництво (Всевидав). На шпальтах газет чимало місця відводилося публікаціям про мету і завдання головного координаційного центру видавничої справи в Україні. «Всевидав» мав виконувати два найбільші завдання: 1) Об'єднати всю видавничу справу на території України і 2) розповсюджувати радянську літературу аби кожний робітник та селянин України міг мати змогу читати газети, брошури і книжки. Для цього найбільші друкарні Києва, Харкова та Одеси передавалися у відання Всеукраїнського видавництва [23]. Привертають увагу матеріали про централізацію видавничої справи в м. Києві. Газета «Народ» повідомила, що більшовики, конфіскувавши 80 міських друкарень і книгарень, оголосили їх суспільною власністю [24]. Постійними на шпальтах газет були кореспонденції про брак паперу, слабкість поліграфічної бази.

Найактуальнішою в той час стала тема випуску літератури агітаційно-пропагандистського характеру російською та українською мовами. Провідне місце відведено було виданню окремих творів вождів пролетаріату Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, В.І.Леніна. За нашими підрахунками, у 1919-1920 рр. більшовицька преса опублікувала 48 повідомлень про вихід у світ творів класиків марксизму-ленінізму. Крім цього, на шпальтах газет друкувалися окремі статті й виступи В.І.Леніна. Так, тільки від Лютневої до Жовтневої революцій 1917 р. у більшовицькій пресі України було опубліковано 153 ленінські твори [25]. У Харкові, Києві, Одесі, Катеринославі праці В.І.Леніна видавалися великими як на

той час тиражами – від 10 до 50 тис. примірників [26]. Повідомляла преса і про випуск популярної політичної літератури, яка використовувалася пропагандистами і агітаторами в роботі серед населення. Вийшли, зокрема, брошури М.Л.Мещерякова «Земельна політика комуністів», «Правда о большевиках», В.О.Карпинського «Що таке «Радянська влада» і як вона будується», М.Ф.Владимирського «Організація Радянської влади на місцях», Д.З.Мануйльського «Порадник волосного організатора Радянської влади з додатком відповідного законодавства». Як свідчить аналіз партійно-радянської преси, більшість книжок і популярних брошур було присвячено актуальним питанням партійного і радянського будівництва, розвитку радянської економіки і культури, пропаганді марксистсько-ленінської теорії. Проте більшість з них виходили російською мовою під видавничою маркою-копією державної печатки РРФСР. У зв'язку з цим на шпальтах газет і, насамперед, у боротьбистських друкованих органах трапляються публікації, автори яких зачіпають проблему незалежної української видавничої справи. Так, відомий український партійний і культурний діяч Василь Блакитний у статті «Юпітер гнівається» в газеті «Боротьба», коментуючи факт вміщення видавничої марки РРФСР на книжках, що видаються українським Наркозємом, ставить вимогу, щоб українські книжки, які друкуються у Києві, мали печатку УСРР [27], а не Російської Федерації.

Окрему групу складають газетні публікації про випуск художньої літератури. Це й інформаційні повідомлення про видання творів О.С.Пушкіна, М.Ю.Лермонтова, М.В.Гоголя, Л.М.Толстого, Т.Г.Шевченка, І.Я.Франка, Лесі Українки, Марка Вовчка, М.М.Коцюбинського та ін. Є в часописах матеріали про випуск творів сучасних революційних російських і українських письменників. Серед них твори Максима Горького, Володимира Маяковського, Дем'яна Бедного, Олександра Серафимовича, Павла Тичини, Василя Чумака, Миколи Терещенка, Андрія Головка та ін. На сторінках преси трапляються повідомлення і про заснування музичного видавництва, що почало видавати хорові твори Миколи Лисенка, Кирила Стеценка, Олександра Кошиця та інших композиторів [28].

У газетній періодиці підіймалося питання про нестачу в багатьох бібліотеках української книжки [29]. В одній з кореспонденцій повідомлялося: «В радянській читальні Залізничного району (м. Києва – Г. Р.) немає жодної української газети, ні книжки. Також у читальні Українського робітничого клубу залізничників біля Соломенського мосту ніхто не бачить української книжки або газети. Через що туди не попадають українські книжки або газети невідомо, але дає ґрунт певним особам агітувати проти нинішньої влади, підкреслюючи, що до приходу радянської влади була скрізь українська література, просвіти, театральні гуртки, а тепер нема нічого» [30].

Про жанрову спрямованість матеріалів про випуск літератури свідчать дані, систематизовані у таблиці №4.

Таблиця №4 (%)

Допис	Стаття	Стаття-кореспонденція	Хроніка
2	41,6	31,4	25

Аналіз показує, що дописи з проблем видавничої справи з'являлися у пресі дуже рідко. Натомість статті й кореспонденції були основними формами газетних публікацій.

Отже, українська преса у досліджуваний період широко відобразила процес становлення українського книговидання, заснування нових національних видавництв, друкарень, книгарень. Періодика регулярно інформувала громадськість України про випуск нових періодичних видань, української книжки. За доби Центральної Ради національні видавництва і друкарні і, насамперед, «Січ», «Шлях», «Слово», Євгена Череповського та «Вернигора» масовими тиражами випускали сотні найменувань суспільно-політичної, історичної, художньої та навчально-методичної літератури українською мовою. Особливу увагу періодичні видання приділили великим книгарням і видавництвам за доби Української держави 1918 р. Серед них – «Київська старовина», «Час», «Вернигора», «Робітничя книгарня», Череповського та ін. Газетна періодика зробила помітний внесок у справу пропаганди української книжки. За гетьманщини видавалися книги найрізноманітнішого призначення: підручники для шкіл та інших навчальних закладів, художня, наукова та науково-популярна література. Характерна особливість її – цільова спрямованість і різноманітність тематики, широке й уміле використання можливостей реклами, тісний зв'язок з панувальниками українського друкованого слова. Висвітлювала преса й процес розвитку видавничої бази й за часів Директорії УНР та УСРР. Звичайно, у цей період література мала переважно ідеологічне забарвлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Україна – 1919. – 21 вересня.
2. Вперед – 1919. – 17 грудня.
3. Україна. – 1919. – 13 серпня.
4. Там само. – 29 жовтня.
5. Трибуна. – 1918. – 22 грудня.
6. Вперед. – 1919. – 9 грудня.
7. Стрілець. – 1919. – 9 листопада.
8. Трудова громада. – 1920. – 13 лютого.
9. Україна. – 1919. – 27 серпня.

10. Слово. – 1920. – 19 жовтня.
11. Слово. – 1919. – 26 листопада.
12. Республіканець. – 1919. – 24 січня.
13. Слово. – 1920. – 19 жовтня.
14. Вперед. – 1919. – 9 грудня.
15. Трибуна. – 1918. – 22 грудня.
16. Слово. – 1920. – 7 жовтня.
17. Наша справа. 1919. – 3 січня.
18. Наші видавництва // Життя Поділля. – 1919. – 21 січня.
19. Вільна Україна. – 1919. – 21 січня.
20. Новини. – 1919. – 11 листопада.
21. Рада. – 1919. – 10 вересня.
22. Новини. – 1919. – 11 листопада.
23. Арсеньєв А. До питання про організацію Всеукраїнського видавництва // Известія Всеукраїнського Центрального Исполнительного Комитета Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов и Исполнительного Комитета Киевского Совета рабочих депутатов. – Київ, 1919. – 29 квітня.
24. Народ. – Станіславів, 1919. – 3 травня.
25. Дмитрієнко М. Більшовицька преса України 1917 – 1918 рр. як історичне джерело. – С. 95.
26. Історія Української РСР. Т. 5. – С. 542.
27. Блакитний В. Розгніваний Юпітер // Боротьба. – 1919. – 8 липня.
28. Там само. – 25 липня.
29. Книжковий голод // Вісти. – 1920. – 21 серпня.
30. Червоний стяг. – Київ, 1919. – 27 червня.

*Орлянський В.С.
(м. Запоріжжя)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ В 1930-Х РР.

Період 1930-х років можна віднести до другої стадії реалізації в Україні політики коренізації. На цій стадії в керівництві країни відбуваються серйозні якісні зміни. Зміни, що пройшли на рівні ідеологічних принципів управління країною, почали впливати на всю внутрішню політику, у тому числі і на хід реалізації національної політики у відношенні національних меншостей у цілому і політики коренізації у відношенні єврейського населення зокрема. У цілому, даний період явився прямою протилежністю в порівнянні з попереднім. Повсюдне гальмування в реалізації політики коренізації змінилося до середини 1930-х років